

DOI: [https://doi.org/10.58253/2078-1628-2025-2\(34\)-009](https://doi.org/10.58253/2078-1628-2025-2(34)-009)

УДК 330.341:338.43:94 (477)

JEL Q10, B10, O13, O44

Сергій Володимирович ШАМАРА

молодший науковий співробітник,
Інститут тваринництва НААН України,
м. Харків, Україна

 <https://orcid.org/0009-0001-3164-4162>
SVShamaraSV@ukr.net

ГЕНЕЗИС НАУКОВИХ ПОГЛЯДІВ НА КАТЕГОРІЮ «ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК» В АГРАРНІЙ СФЕРІ

***Анотація.** У статті здійснено комплексне теоретико-методологічне дослідження генезису наукових поглядів на економічний розвиток аграрної сфери та проаналізовано трансформацію цієї категорії під впливом сучасних викликів. Автором систематизовано еволюцію економічної думки: від фізіократичного трактування землі як єдиного джерела багатства та рикардіанського песимізму щодо спадної віддачі ґрунтів до сучасних концепцій «Агро 4.0», інклюзивності та сталого розвитку. Доведено, що в умовах цифрової трансформації та глобальних кліматичних змін наукова парадигма зміщується від кількісного зростання (Growth) до якісного розвитку (Development), де пріоритетом є структурна перебудова, соціальна справедливість та екологічна рівновага.*

Особливу увагу приділено аналізу життєстійкості аграрного сектору України в умовах повномасштабної військової агресії. На основі опрацювання статистичних даних та звітів міжнародних інституцій (KSE Agrocenter, Світовий банк) структуровано прямі збитки галузі, що сягнули 10,3 млрд дол. США, та непрямі економічні втрати, які перевищують 69 млрд дол. США. Обґрунтовано, що війна стала каталізатором вимушеної адаптації агробізнесу, що проявилось у зміні структури посівних площ на користь олійних культур та інтенсифікації пошуку альтернативних логістичних шляхів.

У роботі актуалізовано наукову спадщину О. Чаянова та М. Кондратьєва, що дозволило пояснити феноменальну стійкість малих фермерських господарств через механізми гнучкості та трудової самоексплуатації. Визначено стратегічні вектори повоєнного відновлення України за принципом «Build Back Better», що передбачає радикальну модернізацію АПК: відхід від сировинної моделі на користь глибокої переробки, розвиток біоенергетичного

потенціалу (зокрема виробництва біометану обсягом до 10,7 млрд м³ на рік) та впровадження технологій точного землеробства. Зроблено висновок, що ефективний розвиток аграрної сфери в сучасних умовах є складним симбіозом технологічних інновацій та інституційних реформ, спрямованим на забезпечення національної безпеки та інтеграцію у глобальні ланцюги створення високої доданої вартості.

Ключові слова: економічний розвиток, аграрна сфера, еволюція економічної думки, Агро 4.0, воєнні збитки, біометан, інклюзивний розвиток, структурна трансформація.

Вступ. Сільське господарство, як найдавніша сфера господарської діяльності людини, історично виступало не лише базисом забезпечення життєдіяльності людства, але й фундаментом, на якому формувалися перші економічні теорії. Протягом століть погляди на роль аграрного сектору трансформувалися кардинально: від сприйняття землі як єдиного джерела багатства у вченні фізіократів до розуміння агробізнесу як високотехнологічної галузі "Індустрії 4.0" у сучасному цифровому світі. Категорія «економічний розвиток» в аграрній сфері є динамічним концептом, що еволюціонує разом зі зміною технологічних укладів, соціальних запитів та інституційних умов.

На сучасному етапі, особливо в умовах глобальних викликів продовольчій безпеці та кліматичних змін, просте ототожнення розвитку зі зростанням обсягів виробництва стає не лише недостатнім, але й помилковим. Науковий дискурс зміщується в бік багатовимірності, де економічна ефективність повинна гармонійно поєднуватися з соціальною інклюзивністю та екологічною стійкістю. Для України, де аграрний сектор залишається ключовим драйвером економіки, попри масштабні втрати через воєнну агресію, переосмислення теоретичних засад розвитку набуває стратегічного значення. Це є фундаментом для формування моделі повоєнного відродження, спрямованої на відхід від сировинної спрямованості та перехід до інноваційного виробництва з високим рівнем доданої вартості.

Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю систематизації накопиченого наукового знання для формування цілісної парадигми аграрного розвитку України. В умовах війни та повоєнної відбудови важливо чітко розмежовувати процеси відновлення (регенерації втраченого) та розвитку (якісної трансформації). Ця робота присвячена аналізу еволюції наукових поглядів на природу аграрного розвитку, виокремленню його рушійних сил та оцінці сучасного стану вітчизняного агросектору крізь призму статистики та новітніх теоретичних підходів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історіографія дослідження економічного розвитку аграрної сфери охоплює широкий спектр шкіл та напрямів, кожен з яких зробив унікальний внесок у розуміння цієї складної категорії. Аналіз наукових джерел дозволяє побудувати хронологію формування поглядів та ідентифікувати ключові теоретичні розломи.

Зародження наукового погляду на аграрну економіку пов'язане з переходом від описових трактатів до системного аналізу відтворювальних процесів. Фундаментальний внесок у цей процес зробили представники школи фізіократів, зокрема Франсуа Кене. Фізіократи вперше в історії економічної думки висунули тезу про те, що саме сільське господарство є єдиною продуктивною галуззю, яка створює "чистий продукт" – надлишок вартості над витратами виробництва. Ф. Кене у своїй "Економічній таблиці" [1] змодельював рух продуктів і доходів між класами, відводячи землевласникам та землеробам центральну роль. Хоча їхнє твердження про безплідність промисловості було помилковим, заслуга фізіократів полягає у визначенні землі та природної родючості як первинного джерела економічного розвитку.

З розвитком класичної політичної економії фокус досліджень змістився на проблематику розподілу доходів та природу земельної ренти. Адам Сміт [2] розглядав сільське господарство як сферу, де природа працює разом з людиною, що, на його думку, робило цю галузь найбільш продуктивною для націй на ранніх етапах розвитку. Сміт трактував ренту як результат ціни продукту, вказуючи, що високі ціни на продовольство є причиною високої ренти, а не навпаки. Він також акцентував увагу на диференціації доходів залежно від родючості та розташування земель.

Давид Рікардо поглибив цей аналіз, сформулювавши теорію диференціальної ренти. Він доводив, що розвиток сільського господарства неминуче веде до залучення в обробіток гірших земель, що підвищує вартість виробництва і, як наслідок, ціни на продовольство та ренту на кращих землях [3]. У його моделі економічний розвиток аграрної сфери був обмежений законом спадної віддачі ґрунту, що створювало песимістичний прогноз щодо довгострокового зростання ("залізний закон заробітної плати").

На межі ХІХ та ХХ століть, а також у першій третині ХХ століття, наукова думка збагатилася еволюційними та інституційними підходами, які розглядали аграрний розвиток не як лінійний процес накопичення капіталу, а як складну трансформацію соціально-економічних укладів.

Особливе місце в цьому контексті займає наукова спадщина О. Чаянова, який розробив теорію селянського господарства [4]. Чаянов категорично заперечував можливість застосування категорій капіталістичної фірми (наймана праця, прибуток) до сімейного фермерства. Він довів, що мотивація селянина

полягає не в максимізації прибутку, а у встановленні рівноваги між задоволенням потреб родини та тягарем праці (теорія трудовитратного балансу). Чаянов також обґрунтував теорію кооперації, вбачаючи в ній шлях до "вертикальної концентрації", яка дозволяє дрібним виробникам конкурувати з великим капіталом, зберігаючи при цьому свою індивідуальність у виробництві, але об'єднуючись у збуті та переробці.

Вагомий внесок у розуміння циклічності аграрного розвитку зробив Микола Кондратьєв. Його теорія великих циклів кон'юнктури (довгих хвиль) [5] дозволила розглядати динаміку цін на сільськогосподарську продукцію та інвестиційну активність в агросекторі як частину глобальних ритмів світової економіки. Кондратьєв розмежував поняття економічної статичності та динаміки, довівши, що аграрна сфера підпорядковується довгостроковим тенденціям, які неможливо пояснити лише випадковими факторами (погодом чи врожаєм).

У другій половині ХХ століття, після Великої депресії та Другої світової війни, інтерес до проблем економічного зростання відродився з новою силою. Ключовими фігурами цього періоду стали Саймон Кузнець та Уолт Ростоу (Walt Whitman Rostow).

Саймон Кузнець, лауреат Нобелівської премії, досліджував емпіричні закономірності зростання [6]. Він виявив U-подібну залежність між рівнем розвитку та нерівністю доходів (крива Кузнеця), що має безпосереднє відношення до аграрної сфери, де на ранніх етапах індустріалізації розрив між містом і селом зазвичай зростає [7]. Уолт Ростоу у своїй теорії стадій економічного зростання визначив перехід від традиційного (аграрного) суспільства до стадії "злету" як ключовий момент розвитку [8]. Згідно з Ростоу, модернізація сільського господарства є необхідною передумовою індустріалізації, оскільки вона забезпечує продовольством зростаючі міста, створює ринок збуту для промислових товарів та вивільняє капітал для інвестицій.

Яір Мундлак (Yair Mundlak) значно розширив методологію дослідження, наголошуючи на необхідності аналізу сільського господарства в контексті загальної рівноваги (general equilibrium context) [9]. Його праці доводять, що неможливо зрозуміти динаміку агросектору ізольовано від ринків капіталу, праці та макроекономічної політики держави. Технологічні зміни в сільському господарстві, за Мундлаком, є ендогенними — вони залежать від наявних ресурсів та цін, що формуються в економіці загалом.

Вітчизняна наука сформувала потужну школу аграрної економіки, яка адаптує глобальні теорії до специфіки перехідної економіки України. Академік Петро Саблук зробив значний внесок у розробку інституційних засад аграрної реформи. Його роботи фокусуються на необхідності державної підтримки,

розвитку інфраструктури аграрного ринку та трансформації земельних відносин [10, 11]. Саблук аргументує, що стратегія розвитку повинна базуватися на пріоритеті продовольчої безпеки та соціального розвитку села, а не лише на експортній експансії.

Олена Бородіна розвиває концепцію «інклюзивного розвитку» аграрної сфери [12]. Вона критикує модель, орієнтовану виключно на агрохолдинги, і пропонує підхід, що базується на чотирьох стовпах інклюзивності: фінансовій (доступ до капіталу для малих форм), технологічній, ресурсній та інклюзивності людського капіталу. Її дослідження корелюють з європейськими практиками сільського розвитку (Rural Development), де фермер розглядається не лише як виробник їжі, але і як охоронець ландшафту та соціальної тканини сільських територій.

Важливими також є дослідження вчених Інституту аграрної економіки (М. Кісіль [13], Ю. Лупенко [14]) щодо інвестиційного забезпечення галузі. Вони аналізують інвестиційні цикли та доводять необхідність структурної перебудови інвестиційних потоків на користь переробної промисловості.

Метою дослідження є комплексний аналіз генезису наукових поглядів на категорію «економічний розвиток» в аграрній сфері, виявлення фундаментальних відмінностей між поняттями «зростання» та «розвиток», а також оцінка сучасного стану та перспектив аграрного сектору України в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення.

Виклад основному матеріалу. У сучасній економічній теорії розмежування понять «економічне зростання» (economic growth) та «економічний розвиток» (economic development) є фундаментальним методологічним принципом, хоча в публіцистиці та політичній риториці ці терміни часто вживаються як синоніми (табл. 1).

Таблиця 1

Порівняльна характеристика категорій «Економічне зростання» та «Економічний розвиток» в аграрному секторі

Критерій порівняння	Економічне зростання (Economic Growth)	Економічний розвиток (Economic Development)
Сутність процесу	Кількісне збільшення масштабів виробництва («більше того самого»).	Якісна трансформація системи, зміна технологічних та інституційних укладів.
Ключові індикатори	Валовий збір (т), обсяг експорту (\$), врожайність (ц/га), частка у ВВП.	Індекс людського розвитку (HDI), рівень доданої вартості, частка переробки, екологічний фудпринт.
Технологічний базис	Екстенсивне розширення площ або традиційна інтенсифікація.	Впровадження «Агро 4.0», точного землеробства, штучного інтелекту та біотехнологій.

Критерій порівняння	Економічне зростання (Economic Growth)	Економічний розвиток (Economic Development)
Соціальний аспект	Концентрація капіталу (агрохолдинги), максимізація прибутку власників.	Інклюзивність, розвиток сільських громад, підвищення якості життя сільського населення.
Екологічний вектор	Ризик виснаження природних ресурсів заради короткострокових фінансових результатів.	Принципи циркулярної економіки, «Зелений курс» (Green Deal), збереження біорізноманіття.
Приклад для України	Нарощування валового експорту зернової сировини (кукурудзи, пшениці).	Побудова біометанових заводів, глибока переробка продукції, підтримка сталого фермерства.

Джерело: узагальнено автором.

Економічне зростання є категорією, що відображає кількісну динаміку виробництва. В аграрній сфері його індикаторами традиційно виступають валовий збір сільськогосподарських культур, поголів'я худоби, обсяги експорту у фізичному та вартісному вираженні, а також частка сільського господарства у ВВП країни. Як зазначається у дослідженні відмінностей між цими категоріями [15], зростання найчастіше вимірюється через показники ВВП або ВНП на душу населення. Це процес "більше того ж самого" або масштабування існуючої системи.

Натомість, економічний розвиток є багатовимірною якісною категорією. Він передбачає структурні зрушення в економіці, які супроводжуються змінами в технологіях, інституціях та соціальній структурі. Розвиток включає в себе зростання як необхідну, але не достатню умову. Ключовими характеристиками аграрного розвитку є [15]:

- підвищення якості життя сільського населення: вимірюється не лише доходами, але й доступом до освіти, медицини, інфраструктури (Індекс людського розвитку - HDI);
- структурна трансформація: перехід від виробництва сировини до створення продукції з високою доданою вартістю (глибока переробка);
- інституційна зрілість: захист прав власності на землю, ефективна судова система, розвиток кооперації та фермерського самоврядування;
- екологічна стійкість: здатність агроecosystem до самовідтворення, збереження родючості ґрунтів та біорізноманіття.

Історичний досвід показує, що можливе "зростання без розвитку" (growth without development). Типовим прикладом є ситуація в деяких країнах, що розвиваються, де спостерігається бум експорту аграрної сировини, бенефіціарами якого стають вузьке коло латифундистів або транснаціональних корпорацій, тоді як сільські території деградують, а бідність місцевого населення

консервується. Така модель часто призводить до виснаження природних ресурсів і соціальної напруги. Саме тому сучасні дослідники (П. Саблук [11], О. Бородіна [12]) наполягають на пріоритеті інклюзивного розвитку, який забезпечує справедливий розподіл вигід від економічної діяльності.

Розвиток аграрної сфери у XXI столітті визначається дією двох потужних глобальних трендів: цифрової трансформації та екологізації.

1. Цифровізація та Агро 4.0

Цифрова трансформація вийшла за межі простого впровадження комп'ютерів і перетворилася на зміну самої філософії господарювання. Концепція "Агро 4.0" передбачає інтеграцію кіберфізичних систем у біологічні процеси.

Основні елементи цифровізації включають [16]:

- точне землеробство (Precision Agriculture): Використання супутникового моніторингу, дронів та датчиків ґрунту дозволяє оптимізувати внесення добрив та засобів захисту рослин. Це не лише знижує собівартість (економічний аспект), але й мінімізує хімічне навантаження на довкілля (екологічний аспект);

- Big Data та Штучний Інтелект: Аналіз великих масивів даних дозволяє прогнозувати врожайність, моделювати кліматичні ризики та оптимізувати логістичні ланцюги. В Україні впровадження цифрових технологій розглядається як інструмент підвищення конкурентоспроможності на світових ринках та забезпечення прозорості земельних відносин;

- Блокчейн: Забезпечує простежуваність продукції "від поля до столу", що є критично важливим для виходу на преміальні ринки ЄС та підтвердження якості продукції.

2. Екологізація та енергетична трансформація

Глобальна зміна клімату та прийняття "Європейського зеленого курсу" (European Green Deal) фундаментально змінили вектори аграрного розвитку. Сільське господарство більше не розглядається лише як виробник харчів; воно стає ключовим гравцем у боротьбі зі змінами клімату та забезпеченні енергетичної автономії.

В Україні цей напрям набуває особливої ваги через потенціал біоенергетики. За розрахунками Біоенергетичної асоціації України, погодженими з Міністерством аграрної політики, до 2033 року сировинна база аграрного сектору (солома, відходи кукурудзи, тваринництва) дозволить виробляти до 10,7 млрд м³ біометану щорічно [17]. Це фактично може замістити значну частину імпорту природного газу, перетворюючи агросектор на гаранта енергетичної безпеки держави. Такий підхід демонструє перехід від екстенсивної

моделі (вивіз зерна) до моделі циркулярної економіки (переробка відходів у енергію).

Еволюція аграрного сектору України за останні роки демонструє драматичну амплітуду: від рекордного зростання та інвестиційної привабливості до боротьби за виживання в умовах повномасштабної війни:

1 Довоєнний період: пік інвестиційної активності

Напередодні повномасштабного вторгнення український агросектор перебував на висхідній стадії інвестиційного циклу. За даними Національного наукового центру "Інститут аграрної економіки", у 2021 році капітальні інвестиції у сільське господарство зросли на 23,5%, досягнувши обсягу 49,1 млрд грн. Це зростання суттєво випереджало середні показники по економіці (13,0%). Важливо зазначити, що співвідношення інвестицій у сільське господарство та харчову промисловість складало 2,26 грн до 1 грн, що свідчило про структурний перекид у бік сировинного виробництва, але водночас підтверджувало високу рентабельність агробізнесу. Науковці прогнозували збереження цієї позитивної динаміки до 2024-2025 років, базуючись на циклах Саймона Кузнеця [18].

2. Вплив війни: оцінка руйнувань та втрат

Вторгнення РФ у лютому 2022 року завдало нищівного удару по галузі. Аналіз звітів KSE Agrocenter (Kyiv School of Economics) та Світового банку дозволяє структурувати наслідки війни на дві категорії: прямі збитки (damages) та економічні втрати (losses) (табл. 2).

Таблиця 2

Структура прямих збитків та непрямих втрат аграрного сектору України (станом на лютий 2024 року)

Категорія	Оцінка вартості (млрд USD)	Опис та динаміка
Прямі збитки (Damages)	\$10.3	Фізичне знищення або пошкодження матеріальних активів. За рік (з лютого 2023) сума зросла на 18%.
<i>Сільськогосподарська техніка</i>	\$5.8	Найбільша категорія збитків. Знищено або викрадено тисячі одиниць тракторів, комбайнів та навісного обладнання.
<i>Зерноховища та елеватори</i>	\$1.8	Категорія з найвищою динамікою зростання (+139% за рік). Цілеспрямовані атаки на інфраструктуру зберігання.
<i>Земельні ресурси</i>	-	Близько 15% сільськогосподарських земель залишаються під окупацією. Значні площі забруднені мінами та нерозірваними снарядами.

Економічні втрати (Losses)	>\$69.0	Недоотриманий дохід, втрата ринків, збільшення логістичних витрат.
<i>Рослинництво</i>	\$34.3	Становить 49.2% всіх втрат. Зумовлено скороченням посівних площ (на 21% у 2022 р.) та падінням внутрішніх цін.
<i>Логістика та експорт</i>	-	Блокада чорноморських портів призвела до колапсу внутрішніх цін та здорожчання логістики в 4-5 разів.

Джерело: складено автором на основі [19-20].

Особливої уваги заслуговує проблема втрати земельного фонду. У 2022 році посівні площі скоротилися на 21%. Хоча у 2023 році аграрії героїчними зусиллями відновили обробіток на 5% деокупованих територій, значна частина земель (зокрема на півдні та сході) залишається недоступною [19]. Руйнування Каховської ГЕС завдало довгострокового удару по системі зрошення, що ставить під загрозу овочівництво та вирощування вологолюбних культур у регіоні.

3. Резистентність та адаптація

Попри колосальні втрати, аграрний сектор демонструє ознаки адаптації та збереження інвестиційної привабливості. За даними KSE Institute, у 2023 році іноземні інвестиції в Україну зросли до \$1,2 млрд (проти \$0,5 млрд у 2022 році), причому агробізнес увійшов до топ-3 секторів за інтересом інвесторів (разом з ІТ та обороною). Глобальні гравці, такі як Bayer (\$65 млн інвестицій) та Carlsberg (\$40 млн), продовжують реалізацію проєктів в Україні, що свідчить про віру в довгостроковий потенціал українського агросектору [20].

Відбувається вимушена структурна трансформація: через ускладнену логістику фермери переорієнтовуються з зернових (кукурудза, пшениця), які мають великий фізичний обсяг, на олійні культури (соняшник, ріпак, соя), що мають вищу вартість на тонну ваги. Це є класичним прикладом адаптаційної поведінки економічних агентів у відповідь на зовнішні шоки.

Висновки. Проведене дослідження генезису наукових поглядів на категорію «економічний розвиток» в аграрній сфері та аналіз сучасної ситуації в Україні дозволяють сформулювати наступні узагальнення:

1. Зміна наукової парадигми: Економічна наука пройшла довгий шлях еволюції від фізіократичного розуміння сільського господарства як єдиного джерела багатства до сучасних складних концепцій сталого та інклюзивного розвитку. Якщо класична школа (А. Сміт, Д. Рікардо) фокусувалася на ренті та продуктивності землі, то сучасні теорії (О. Бородіна, П. Саблук) ставлять в центр уваги людину, соціальний капітал та інституційне середовище. Розвиток більше не ототожнюється з простим кількісним зростанням валу продукції (Growth), а

розглядається як якісна трансформація (Development), що забезпечує соціальну справедливість та екологічну рівновагу.

2. Актуальність історичної спадщини: Теорії початку ХХ століття, зокрема вчення О. Чаянова про стійкість сімейно-трудового господарства та концепція довгих хвиль М. Кондратьєва, набувають нового звучання в умовах кризи. Український фермер, подібно до селянина часів Чаянова, демонструє чудеса виживання завдяки гнучкості та здатності до "самоексплуатації" заради збереження активів, на відміну від крихких корпоративних структур.

3. Технологічний імператив: Сучасний розвиток неможливий без цифрової трансформації. Впровадження технологій точного землеробства, Big Data та штучного інтелекту є безальтернативним шляхом підвищення ефективності та інтеграції у глобальні ланцюги доданої вартості. "Агро 4.0" стає новим стандартом, який дозволяє подолати ресурсні обмеження.

4. Енергетичний потенціал: Аграрний сектор України стоїть на порозі нової функції – енергетичної. Потенціал виробництва біометану (до 10,7 млрд м³ на рік) відкриває можливості для перетворення сільського господарства з споживача енергоресурсів на їх донора, що повністю відповідає європейським трендам Green Deal.

5. Вплив війни та вектори відновлення: Військова агресія РФ відкинула український агросектор за багатьма кількісними показниками на роки назад (прямі збитки \$10,3 млрд, економічні втрати понад \$69 млрд). Однак вона також зруйнувала інерцію та створила "вікно можливостей" для радикальної модернізації. Стратегія відновлення не повинна мати на меті повернення до довоєнного стану ("build back"). Метою має стати "build back better" – побудова нової моделі, заснованої на глибокій переробці, біоенергетиці, цифровізації та розвитку малих і середніх форм господарювання, які довели свою стійкість та важливість для продовольчої безпеки.

Таким чином, категорія «економічний розвиток» в аграрній сфері сьогодні – це складний симбіоз технологічних інновацій, інституційних реформ та соціальної відповідальності, спрямований на забезпечення життєстійкості нації та держави.

Список використаних джерел:

1. François Quesnay - Tableau Economique. URL: <https://www.marxists.org/reference/subject/economics/quesnay/1759/tableau.htm>.
2. Сміт А. Добробут націй. Дослідження про природу та причини добробуту націй / пер. з англ. О. Васильєва [та ін.] ; наук. ред. Є. Литвин. – Київ : Port-Royal, 2001. - 594 с.

3. Чирак І. Давид Рікардо – визнаний лідер класичної політичної економії (до 250-річчя з дня народження). *Вісник економіки*. 2022. № 1, DOI: <https://doi.org/10.35774/visnyk2022.01.171>.
4. Історія економіки та економічної думки: навч. посіб. / Г.П. Пасемко, Л.Г. Бага, Г.Є. Беседіна та ін. Вид. 2-ге, змін. і допов. Харків: ХНАУ, 2020. 243 с.
5. «Хвилі Кондратьєва» і глобальна економічна криза. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/1374066.html>.
6. Kuznets S. Population Redistribution and Economic Growth: United States, 1870-1950. American Philosophical Society, 1960.
7. Stern D. I. The Rise and Fall of the Environmental Kuznets Curve. *World Development*. 2004. Vol. 32(8), pp.1419–1439. URL: <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2004.03.004>.
8. Rostow W.W. Politics and Stages of Growth. Cambridge : Cambridge University Press, 1971. 410 p.
9. Lilyan E. Fulginiti Agriculture and Economic Growth: Theory and Measurement. URL: https://www.researchgate.net/publication/228921916_Agriculture_and_Economic_Growth_Theory_and_Measurement.
10. Саблук П. Т. Основні напрями удосконалення державної аграрної політики в Україні. *Економіка АПК*. 2011. № 5. С. 3–16.
11. Саблук П. Т. Агroeкономічні трансформації в Україні: напрями та перспективи розвитку : монографія. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2016. 372 с.
12. Бородіна О. М., Прокопа І. В. Інклюзивний сільський розвиток: науковий дискурс. *Економіка прогнозування*. 2019. № 1. С. 70–85. DOI: <https://doi.org/10.15407/eip2019.01.070>.
13. Кісіль М. І. Макроекономічний інвестиційний процес у сільському господарстві України. *Економіка АПК*. 2021. № 9. С. 19 – 30. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202109019>
14. Лупенко Ю. О., Захарчук О. В. Інвестиційне забезпечення інноваційного розвитку сільського господарства України. *Економіка АПК*. 2018. № 11. С. 9–18.
15. Conable J. E., Olsson I. Does Economic Growth and Development Differ? Exploring the Theoretical Divide Between Economic Growth and Development. *Journal of Social Science Studies, Macrothink Institute*. 2024. vol. 11(1), pp. 1-84. DOI: <https://doi.org/10.5296/jsss.v11i1.21863>.
16. Буюк Л. А. Сучасні тенденції та основні теоретичні підходи до цифрової трансформації агробізнесу. *Журнал стратегічних економічних досліджень*. 2023. № 6, С. 50–62. DOI: <https://doi.org/10.30857/2786-5398.2023.6.5>.

17. Пристемський О., Єфремов А. Зелені інвестиції та їх значення у повоєнному відновленні України. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*. 2024. №19, С. 104-113. DOI: <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2024.19.13>.
18. Накопичений у 2021 році інвестиційний потенціал сільського господарства України під загрозою. НААН. 2022. URL: http://naas.gov.ua/newsukraine/?ELEMENT_ID=7556.
19. Agricultural Outlook Ukraine 2024-2033. Report-summary / M.Bogonos, A.Chmil, R.Nazarkina, O.Nykolyuk, P.Pyvovar, H.Stolnikovych. KSE. 2024. URL: <https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/04/UA-Outlook-2024-2033-Report-1.pdf>.
20. Oman Neyter R., Zorya S., Muliar O. Agricultural War Damages, Losses, and Needs Review. KSE. 2024. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099062524074642129/pdf/P180198-405a6aea-dcd5-4926-9724-151419507961.pdf>.

Serhii SHAMARA

Junior Researcher,
Livestock Farming Institute of the
National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine,
Kharkiv, Ukraine

 <https://orcid.org/0009-0001-3164-4162>
SVShamaraSV@ukr.net

GENESIS OF SCIENTIFIC VIEWS ON THE CATEGORY OF "ECONOMIC DEVELOPMENT" IN THE AGRICULTURAL SECTOR

Abstract. *The article provides a comprehensive theoretical and methodological study of the genesis of scientific views on the economic development of the agricultural sector and analyzes the transformation of this category under the influence of modern challenges. The author systematizes the evolution of economic thought: from the Physiocratic view of land as the sole source of wealth and Ricardian pessimism about diminishing returns to soil to modern concepts of "Agriculture 4.0," inclusivity, and sustainable development. It is substantiated that, in the context of digital transformation and global climate change, the scientific paradigm is shifting from quantitative growth to qualitative development, with structural restructuring, social justice, and ecological balance as priorities.*

Special attention is paid to the resilience of Ukraine's agricultural sector under conditions of full-scale military aggression. Based on the processing of statistical data and reports from international institutions (KSE Agrocenter, World Bank), the study estimates direct industry losses at \$10.3 billion and indirect economic losses exceeding

\$69 billion. It is argued that the war has become a catalyst for the forced adaptation of agribusiness, manifested in changes in the structure of sown areas in favor of oilseed crops and the intensification of the search for alternative logistical routes.

The work actualizes the scientific heritage of O. Chayanov and M. Kondratiev, which enabled the explanation of the phenomenal resilience of small-scale farms through mechanisms of flexibility and labor self-exploitation. Strategic vectors for the post-war recovery of Ukraine based on the "Build Back Better" principle are identified, which involve a radical modernization of the agro-industrial complex: moving away from a raw material model in favor of deep processing, developing bioenergy potential (specifically biomethane production of up to 10.7 billion cubic meters per year), and implementing precision farming technologies. It is concluded that the effective development of the agricultural sector in modern conditions is a complex symbiosis of technological innovations and institutional reforms aimed at ensuring national security and integration into global value chains.

Keywords: *economic development, agricultural sector, evolution of economic thought, Agriculture 4.0, war damages, biomethane, inclusive development, structural transformation.*